

Галина ІВАШКІВ

ШЕВЧЕНКІАНА В УКРАЇНСЬКІЙ КЕРАМІЦІ XIX — ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Аналізується використання образу Т. Шевченка та героїв його творів у декорі народної та професійної кераміки, а також виробів фарфорових та фаянсових заводів і фабрик. Визначені основні види і типи, композиційні схеми, мотиви й техніки оздоблення цих глиняних пам'яток. Наголошується на творчих підходах митців до зображень українського національного генія, висвітлюється їхня участь у найвідоміших виставках.

Ключові слова: Тарас Шевченко, образ, кераміка, композиція, декор.

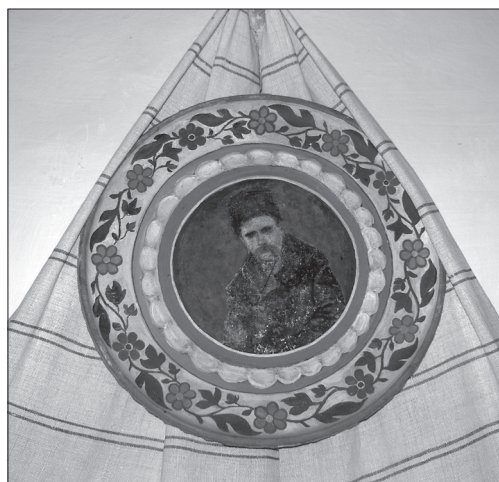
«Вони стали особою міфічною, про котру є вже дивовижні казки та легенди, нарівні з переказами старих часів» [78, с. 137], — так писав 1859 р. до Тараса Шевченка про його популярність у народі відомий історик і фольклорист Михайло Максимович. Однак любов та шана до Т. Шевченка справді всенародними стали після його смерті. Великою стійкістю тематики та витриманістю загального образу вражає фольклор про Шевченка, адже народ, як зазначав Ю. Соколов, «підкреслив у поетові і в усьому його житті те, що і в народному уявленні, і в дійсності було найістотнішим у діяльності Шевченка» [94, с. 6].

Творчу спадщину Т. Шевченка у XX — на початку XXI ст. осмислювали не лише філологи [65; 67; 62; 88; 81], а й дослідники музичного, театрального, образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва. З'явилася низка фундаментальних праць про графічні та живописні твори митця [87; 64], ілюстрації до його поетичних творів [99]. Знаковими подіями останніх років стали вихід у світ повного зібрання творів Т. Шевченка у 12-ти томах та шеститомної Шевченківської енциклопедії (поки що вийшло чотири томи) [100]. Загальне визнання науково-мистецької спільноти здобула новаторська монографія Володимира Овсійчука «Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури» (2008). Учений наголосив, що мистецька спадщина Кобзаря у своїй жанровій палітрі «є неповторною і неперевершеною ніким з тодішніх художників в Україні ані за глибиною змісту, ні за сміливістю вислову» [87, с. 10]. Дослідження геніального доробку Шевченка, а також мистецької шевченкіани XIX — початку XXI ст. активізувалися в рік 200-ліття з дня народження нашого національного генія. Це, зокрема, статті Михайла Станкевича «Релігійні мотиви у графічних творах Тараса Шевченка» [95, с. 9—16], Галини Склярєнко «Інтерпретація творчості Т. Шевченка в українському мистецтві XX століття» [93, с. 90—100] та інших науковців.

Порівняно менше досліджується шевченківська тема у декоративно-ужитковому мистецтві, зокрема кераміці. Так, щодо української народної кераміки можна згадати лише спеціальні статті Юрія Лашука «Образ Т. Шевченка в українській народній кераміці» (1961) [75, с. 86—88] та Олени Клименко «Гончарство і Шевченко» (2012) [100, т. 2, с. 126—129]. В інших розвідках дослідники зде-

Іл. 1. Василь Поросний. Бюст «Тарас Шевченко». Поч. XX ст., с. Опішне Полтавської обл. НМУНДМ

Іл. 2. Тарілка. Друга половина XX ст., с. Хомутець Полтавської обл. ДІЕЗ «П»

більшого лише називали деякі твори на шевченківську тему або публікували окремі з них із портретами Т. Шевченка та його літературних героїв.

Відтак, у цій статті аналізуватимуться глиняні пам'ятки кінця XIX — початку XXI ст. із зображенням Великого українського поета та своєрідні «переспіви» його творів у творчості народних і професійних митців, а також деякі яскраві за художніми особливостями фабричні вироби.

За технологічними характеристиками, зокрема складом глини і температурою випалу, треба говори-

ти про теракотові, майолікові, фаянсові та фарфорові предмети й вироби, виготовлені з кам'яної маси, шамоту. В основі робіт народних майстрів гончарна глина, натомість у фабричних — біла (каолін). Твори здебільшого виготовляли на гончарному крузі, рідше відливали у формах або ліпили вручну. В оздобленні кераміки застосовані найрізноманітніші розписні й пластично-фактурні техніки, у тому числі покриття поливою, ручний розпис (ритування, ріжкування), механічні техніки, зокрема декалькоманія, а також ажур, рельєфне ліплення, округлий ліпний декор тощо. За типологією М. Станкевича [96, с. 77—85] керамічні вироби окресленої тематики є декількох родів та великої кількості типів. Це, наприклад, садово-паркова кераміка (погруддя та пам'ятники), обладнання житла (кахлі, вази, медалі, плакети, пласти, скульптура малих форм, зокрема настільні бюсти) та інших приміщень (погруддя Т. Шевченка в кабінетах, клубах, будинках культури, навчальних закладах), посуд (миски, полумиски, тарілки, дзбанки, калачі, плесканки) тощо.

Як слушно зазначав Василь Щербак, у декоративно-ужитковому мистецтві загалом та кераміці зокрема «робота над шевченківською темою не припинялася ніколи, але були періоди особливого піднесення, пов'язані з ювілейними шевченківськими датами (1911, 1914, 1939, 1961, 1964)» [105, с. 368]. У першій чверті XX ст. митці створювали переважно портрети й статуетки, які передавали зовнішні риси поета й були позначені певними рисами етнографізму. Згодом на перший план вийшли ідейно-художня й емоційно-психологічна виразність [105, с. 368].

Графічні, живописні та пластично-скульптурні композиції з зображенням Кобзаря на папері, полотні, дереві, металі, глині доповнювали вишивки (рушники, серветки, картини-портрети), килими, дерев'яні шкатулки, скриньки. З'явилося чимало монументальних творів (настінні розписи, мозаїки, вітражі), фаянсові, порцелянові й скляні вази, тарілки з портретом Великого Українця та його героїв, уривками поетичних творів. Відтак, з кінця XIX ст. почалося увічнення українського генія у творах різних мистецьких жанрів. Іменем Кобзаря називали вулиці, сквери, парки, артілі, товариства, наукові заклади, в містах і селах України та поза її межами виникло чима-

ло меморіальних музеїв. Одним із важливих аспектів пошанування Кобзаря є виставки його літературних та художніх творів, робіт із шевченківською тематикою митців образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

У мистецтвознавчому аспекті надзвичайно цікавою є шевченкіана в кераміці. Одразу зазначу, що не всі глиняні вироби з образами Т. Шевченка та героїв його творів збереглися. Про деякі з них є лише згадки в архівних матеріалах, каталогах виставок та експедиційних записах, а тому пам'ятки, які є в музеях або приватних збірках, дуже цінні для мистецтвознавства. Так, із кінця XIX і в XX ст. народну кераміку зі зображенням Кобзаря або з шевченківською тематикою виготовляли гончарі Опілля (Потелич), Бойківщини (Стара Сіль, Миколаїв), Гуцульщини (Косів, Пістинь), Покуття (Коломия), Західного (Устечко, Микулинці, Вишнівець) та Східного Поділля (Бар), Буковини (Сторожинець, Садгора), Волині (Крем'янець, Острог, Кульчин) [1, арк. 178], Середнього Придніпров'я (Канів) [66, с. 153], Лівобережної України (Опішне) [89, с. 52].

Глиняні пам'ятки означеної тематики з Лівобережжя найбільше пов'язані з майстрами Опішного, Поставмук та Хомутця, що на Полтавщині. Оригінальні скульптури Кобзаря, зокрема бюсти, створював Федір Чирвенко (1856/1868—1919) з Опішного. Від 1888 р. їх разом із посудом експонували в Україні та за її межами, включаючи Всесвітню виставку 1900 р. в Парижі; гончаря часто нагороджували різними медалями [98, с. 26].

М. Русов 1905 р. висловлювався щодо пластики статуеток, що вони (статуетки) дуже точно, майже фотографічно, передавали риси Т. Шевченка, а тому такі вироби охоче купували на ярмарках у Полтаві [89, с. 52]. Окрім цих творів, майстер виконував і погруддя Миколи Гоголя, а також «артистично» зображав «парсунки з етнографічних типів», як от: «українець», «москаль», «жид» [89, с. 54].

На початку XX ст. теракотову статуетку Шевченка в кожусі й шапці створив гончар Василь Поросний (Опішне), хоча, як зазначає О. Клименко, він, а також Ф. Чирвенко та Ю. Різник, малі скульптурні портрети поета (у повен зріст або погруддя) виконували вже з кінця XIX століття [70, с. 127]. Назване погруддя невеликого розміру (14 x 6,5 x 6,8 см), у

Іл. 3. Миска. 1904 р., с. Ічня Чернігівської обл. РЕМ

Іл. 4. Михайло Пінчук. Скульптура «Тарас Шевченко». Поч. XX ст., м. Короп Чернігівської обл. НМУНДМ

ньому типові елементи одягу (комір кожуха) та головний убір (шапка) оздоблені у високому рельєфі, а біля підставки напис «Шевченко» [49] (іл. 1). В основі іншої однофігурної композиції — зображенні бандуриста, Ю. Лащук вбачав намагання невідомого гончаря з Опішного також відтворити образ Т. Шевченка [75, с. 88]. 1913 р. погруддя поета у виконанні одного з гончарів з Поставмук експонували на Другій Всеросійській кустарній виставці в Петербурзі.

Іл. 5. Миска. Поч. XX ст., м. Бар Вінницької обл. ВОХМ

Іл. 6. Степан Камінецький. Плакета «Тарас Шевченко». 1920—1930-ті рр., смт. Товсте Тернопільської обл. НМНАПУ

Беручи за основу народну картинку, фабричні порцелянові статуетки й професійну скульптуру, майстри Марко Прогло (1891—1953) і Олександр Багрій в 1920-х рр. за допомогою гіпсових форм, які поширювала майстерня Полтавського губернського земства і Опішнянський гончарний навчально-показовий пункт, виготовляли пластичні глиняні портрети Т. Шевченка (бюсти і статуетки), зображали героїв його поезій [90, с. 33; 69, с. 44].

У цей час в Україні, особливо на Лівобережжі, з'являлися перші пам'ятники Т. Шевченкові, в тому числі й керамічні. Тоді ж на майданчику перед Глинським керамічним технікумом за сприяння міської влади встановили пам'ятник, розписаний кольоровими глинками та вкритий поливою. За інформацією

викладача цього закладу Тихона Свистуна, згодом він «звітрів» (змінив колір) і 1956 р. його зняли [1, арк. 264; 75, с. 88].

В 1930-х рр. зображеннями Великого українського поета розмальовував тарілки [80, с. 270] та вази (погрудний портрет знаходився в овальному обрамленні) [79, с. 469] майстер артілі «Художній керамік» в Опішному Петро Кононенко.

За даними Володимира Січинського, в Опішному в 1930-х рр. ліпили фігурки різноманітної «літературної тематики», зокрема за твором Т. Шевченка «Катерина» [92, с. 5].

Скульптурні зображення чоловіка з люлькою, що дещо нагадує образ Кобзаря, усередині своїх калачів поміщав Павло Калашник із Хомутця та Ф. Чирвенко [8]. Ці предмети називали «київськими» або «малоросійськими» глечиками — в них наливали горілку під час родинних і календарних свят. Декор цих виробів включав техніки штампування (мотиви кіл і скісних хрестиків), рельєф, вкриття поливою, здебільшого зеленою.

Інший гончар з цього села до 100-річчя з дня смерті поета виготовив тарілку з поясным зображенням поета (з шапкою та в кожусі) на зеленому тлі, що є своєрідною імітацією лона природи¹ [32]. Потрійні кола, одне з яких з рельєфними елементами, мотив гірлянди з кольоровими розетками, пуп'янками та листками, запозичений з місцевої вишивки, відсутність поливи та розпис різнокольоровими олійними фарбами) вказують на нетипові особливості декору цього виробу.

Скульптуру зі зображенням чоловіка, який сидить і грає на кобзі (подібно до статуетки опішнянського гончаря, про яку йшлося попередньо) інколи також називали зображенням Т. Шевченка. Це виріб майстра з Попівки Полтавської обл. (перша половина XX ст.); в фігурі, особливо пластиці обличчя, є певна схожість з Кобзарем [39] (іл. 2).

Образ Т. Шевченка, як і загалом шевченківська тематика, були популярними й для народних майстрів Чернігівщини. Ймовірно, до 90-річчя з дня народження Кобзаря створено миску, яку для Російського Етнографічного музею в Санкт-Петербурзі 1904 р. придбав в Ічні (Чернігівська губернія) Іван Зарецький. В центрі миски на брунатному тлі ден-

¹ На авторство гончаря з цієї місцевості вказує запис в інвентарній книзі ДІЕЗ «П».

ця є ріжкований напис «1904» цеглястого кольору, а на берегах ритмічно укладені мотиви закрутів та потрійних кругів із білими контурами та заповненнями жовтого, синього і брунатного кольорів. Завершує композиційну схему мотив кривульки [59] (іл. 3).

На початку XX ст. скульптурний портрет Т. Шевченка виготовив Михайло Пінчук із Коропа [50] (іл. 4). Це постать митця у повен ріст, права рука ледь піднята догори, а лівою, зігнутою у лікті, він тримає невелику книжку. «Одяг» зображеного складається з традиційних компонентів — кожуха та смушевої шапки на голові, а вся скульптура вкрита темно-зеленою поливою². У 1947 р. на виставці у Чернігові експонували погруддя Кобзаря у виконанні гончаря зі с. Верби Сергія Титова [75, с. 88].

Шевченківська тематика по-особливому звучала у творах майстрів Середнього Придніпров'я. Авторами декількох мисок 1920-х рр. були гончарі з Канева Черкаської області. Як зазначає Л. Данченко, для цих виробів, як, зрештою, і для чернігівських, на відміну, скажімо, від дибинецьких, написи не були характерними [66, с. 159], а основним мотивом однієї з мисок є дата «1924» на її денці, обрамлена вінком подвійних дуг [51]. Виразності автор досягає досить скупими засобами творення композиційної схеми й кольорового наповнення — це поєднання білого тла й брунатного розпису. Припускаємо, що і цей виріб присвячено річниці поета, зокрема його 110-літтю від дня народження.

Унікальною та рідкісною за композицією є миска ще одного місцевого гончаря Григорія Сергієнка, датована цим же роком — в основі схеми поміж смугами спіралі є рядки одного з головних творів поета — «Заповіту» [52]. Архітектонічні частини миски зведено в одне ціле, ритмічність складових схеми миски порушується величиною літер тексту, назвою вірша, ініціалами та прізвищем автора твору, а невелика п'ятипелюсткова розетка є завершальним акцентом декору виробу. Для посилення контрасту автор поєднав лише два кольори — брунатний і білий [53; 66, с. 153, 159].

Із подільської кераміки зберігся полумисок 1928 р. майстра з Бара, що на Вінниччині, розпи-

² За надане фото висловлюю вдячність науковому співробітнику ІМФЕ ім. М.Рильського Людмилі Сержант.

Іл. 7 а, б. Олексій Луцишин. Куманець «Тарас Шевченко». 1981 р., м. Вінниця. МГМЛ ВОХМ

саний у техніці ріжкованого розпису — погрудний портрет Кобзаря обабіч замкнено мотивами «S»-подібних спіралей з крапками на їх кінцях, що дещо перевантажує композиційну схему [3] (іл. 5). Зазначимо, що «живописний» портрет Кобзаря (використано лише брунатний колір, а в розписі наявне певне узагальнення) контрастує із чіткою «графічністю» берегів полумиска, де поєднані мотиви кіл, кривульки та скісних ліній.

У 1920—1930-х рр. у Товстому Тернопільської обл. Степан Камінецький та інші гончарі виготовляли плакети овальної форми (24 x 18,7 x 2,8 см) з рельєфним погруддям Кобзаря за типовим зразком ав-

Іл. 8 а, б. Петро Кошак. Кахлі. 1913 р., с. Пістинь Івано-Франківської обл. НМНМГП; Приватна колекція Андрія Цибка

топортрета 1860 року [40] (іл. 6). Мінімалізм оздоблення проявлявся в тому, що краї виробу прикрашала рельєфна кривулька, внизу напис — «Шевченко», а вся поверхня вкрита брунатною поливою.

Подібне зображення поета із написом «Тарас Шевченко» довкола й аналогічний спосіб оздоблення — вкриття подібною поливою — характерні риси

невеликої (11 x 8 x 2,5 см) плесканки (1981) Олексія Луцишина (1922—2001) з Кришинців Вінницької області. Прикрашення іншого боку виробу пов'язане з музеєм Кобзаря в Каневі. Про це свідчать зображення фрагмента споруди і напис «Музей Т. Г. Шевченка / Канів»³ [4] (іл. 7а, 7б).

Чергування фігур, складна ритмічна структура, певна гротескність в образі юнака, який, читає книжку лежачи, є складовими пластичної композиції «Мені тринадцятий минало» (1981) цього ж автора [5]. В кольоровій гамі поєднані теплі кольори літа — соковита зелена трава, польові квіти тощо.

Прикладом шевченківської тематики у декорі керамічних виробів зі Слобожанщини є барельєфний портрет Кобзаря 1950 р. на брунатно-поливі яному полумиску, який виконав Іван Шкурко з Луганська [75, с. 88]. Шевченкіана була присутня і в творчості Федора Гнідого з Валок, що на Харківщині. Він — автор декількох скульптур малих форм із однією темою («Тарас Шевченко малим пас ягнят», «Мені тринадцятий минало» (обидві — 1960), «Тарас Шевченко з отарою овець» (1968)), особливостями якої була тонка пластика, риси розповідності, поєднання образної мови з уривками текстів, вкриття однією поливою [68, с. 93—94].

Із мальованої кераміки Прикарпаття назвемо кахлі й таріль гончаря Петра Кошака (1864—1940) із Пістиня Івано-Франківської обл., випускника Коломийської гончарної школи, де він вчився, як зазначали деякі дослідники, упродовж не трьох років [76, с. 69], а трьох місяців [61, арк. 6, 8]. У 1913 р. на замовлення Івана Бойчука, мешканця села Старий Ключів, що на Івано-Франківщині, автор створив цілу піч (на завершальній кахлі трикутної форми поміщено ритований напис: «І. Бойчук, 1913 р.»). На одній із лицьових виповнювальних кахель є поясне зображення Т. Шевченка. Окремі риси обличчя та одягу (смушева шапка, кожух з широким коміром) вказують на те, що зразком для майстра були автопортрети поета 1860 та 1861 років. У той же час докладне вивчення зображення на кахлі дає підстави припускати, що гончар мав перед собою й фотографію 1859 р., на якій Шевченко серед трьох своїх друзів. На цьому фото такий же верхній одяг

³ Плесканка представлена в експозиції МГМЛ, що є відділом ВОХМ.

Шевченка, а шапка дещо нахилена (набакир), проте не дуже схожими є риси обличчя поета. Розпис кахлі автор виконав у національних кольорах — синьому (як тло) та жовтому (колір кожуха). Центричну композицію П. Кошак доповнив ритованим написом великими друкованими літерами: «НАША ПІСНЯ, НАША ДУМА НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ»⁴, кути кахлі прикрашають мотиви багатопелюсткових розеток із кривульчастим обрамленням [57] (іл. 8а). Подібна кахля зі збірки НМНМГП різниться хіба оздобленням кутів, де змальовано гілочки з «дубовими» листками й пуп'янками [43] (іл. 8б).

В основі центральної композиції тарілки (h — 4,5, d — 32 см) 1913 р. цього ж автора подібний портрет Т. Шевченка, однак з іншою колористичною гамою. Окрім зображення поета та ритованого напису, як і на попередньому виробі, береги тарілки заповнюють дві орнаментальні смуги геометричного (поєднання мотивів трикутників, крапок, «ільчастого письма») і рослинного (мотиви дзвіночків, тюльпанів, розеток, пуп'янків та листків) характеру в зелених, брунатних та частково жовтих і синіх кольорах [60] (іл. 9). Подібна тарілка (1926) цього ж пістинського гончаря зберігається в одній із приватних збірок [75, с. 87].

До 90-річчя від дня народження Кобзаря керамічне погруддя поета (h — 42 см) виготовив Михайло Близнюк (с. Гринів Косівського повіту), яке 1934 р. подарував до фондів музею НТШ⁵. Спорудження пам'ятників великому Кобзареві в Західній Україні в ювілейному 1914 р. набуло масового характеру: майже у всіх селах, як зазначав М. Німенко, «ставили то саморобний бюст, то обеліск з написом» [83, с. 32].

Поясне зображенням Т. Шевченка у фас (смушева шапка, кожух з вилогами) можна побачити на глиняній плакетці у формі щита з гострим нижнім кінцем та рельєфним обрамленням, заповненим «ільчастим письмом» (21,5 x 15 x 2 см), Григорія Цвілика (1900—1952) з Косова (1925) [35] (іл. 10). Превалювання синьо-жовтих кольорів із

Іл. 9. Петро Кошак. Тарілка. 1913 р., с. Пістинь Івано-Франківської обл. РЕМ

Іл. 10. Григорій Цвілик. Пласт «Тарас Шевченко». 1925 р. м. Косів Івано-Франківської обл. НМЛ

вкрапленням зеленого підкреслюють патріотичні настрої не лише автора виробу, а й тодішнього населення Косова.

Упродовж 1936—1939 рр. автором низки полумисків із зображенням Кобзаря був учень П. Кошака Михайло Волощук (1906—1959), який 1939 р. очолив артіль ім. Т. Шевченка в Кутах Івано-Франківської обл.; з 1940 р. працював у гончарному цеху при колгоспі ім. Т. Шевченка в Старих Кутах, згодом — у керамічному цеху цегляно-

⁴ Не зовсім точна цитата послання Шевченка «До Основ'яненка». У Шевченка: «Наша дума, наша пісня Не вмере, не загине [...]».

⁵ Зі слів автора, він виготовив його «перед 1914 роком» (Інвентарна книга музею НТШ № VII (23885—26028).

Іл. 11. Марія Совіздранюк. Пласт «Тарас Шевченко». 1953 р., м. Косів Івано-Франківської обл. НМНМГП

черепичного заводу промкооперації в Кутах; в 1956 р. Укрхудожпромспілка організувала художньо-керамічний цех при артлі «Килимарка» (Кути) [75, с. 87; 74, с. 82]. Характерними рисами тарелів М. Волощука 1920-х рр. є рельєфне погруддя поета з непокритою головою і розпис берегів геометричним орнаментом у традиційній кольоровій гамі [51; 70, с. 127].

Керамічні вироби були представлені на великій республіканській виставці «Т.Г. Шевченко в народному образотворчому мистецтві» у Києві (1940) [97]. Автором декількох творів із зображенням Кобзаря був Михайло Совіздранюк із Косова. Про один з перших профільних портретів поета у виконанні цього майстра (1948 р.) згадував Ю. Лащук [75, с. 87].

У 1952 р. відома косівська майстриня Павлина Цвілик (1890—1963) створила невеликий (18 см) пласт округлої форми з погрудним портретом Т. Шевченка у техніці ріжкування на брунатовишневому тлі [54]. Очевидно, тут є деяка невідповідність розмірів зображеного та орнаментального оздоблення країв виробу (шапка зливається з мотивами дуг), а образ наділений влучними характеристиками впевненої та рішучої людини.

Автором двох керамічних предметів 1953 р. зі зображенням Шевченка є Марія Совіздранюк, дружина місцевого гончаря Василя Совіздранюка (1899—1957). На одному з них (h — 6, d — 39,3 см) погрудний портрет поета подано майже в анфас із реалістичним змалюванням рис обличчя та одягу (ви-

шита сорочка та камізелька) на білому тлі округлого обрамлення, що є близьким до автопортрета Т. Шевченка 1860-го р.; довкола — дві орнаментальні смуги з поєднанням мотивів трикутників, «підков», «сердечок», «ільчастого письма», крапок зеленого, жовтого та брунатового кольорів, які разом із білим тлом підкреслюють святковий характер портретованого [45].

У цьому ж році мисткиня виготовила округлий пласт (h — 1,8, d — 30 см), вкритий брунатою поливою, з рельєфним обрамленням та зображенням Т. Шевченка в профіль [46]. Чітка ритміка рельєфу та шорхлива структура тла разом із літерами «ТГШ» підкреслюють особливість композиційної схеми, її динамічність.

Зазначимо, що на ювілейну виставку до 100-річчя з дня смерті поета (1961) художньо-керамічний цех при артлі «Килимарка» (Кути) представив декілька унікальних ваз та інших предметів [74, с. 82].

Оригінальним мистецьким вирішенням вирізняється плесканка (42,5 x 23,5 см) 1961 р. роботи Михайла Угринюка з Кут (за проектом косівського художника Геннадія Малярського): з одного боку — мальоване погруддя Т. Шевченка брунатового кольору, яке виділяється на білому тлі (характерні риси відомого автопортрета 1840 р.); внизу напис: «Т.Г. Шевченко. 1840 р.» [44]. З другого — зображено жанрову сценку з двома чоловіками, а з напису «Зустріч Т.Г. Шевченка з Сошенком» довідуємося про її основних персонажів. Це зображена сцена першої зустрічі двох українців-земляків, що відбулася в Петербурзі 1936 року. Відомо, що студент Академії мистецтв Іван Сошенко побачив Т. Шевченка в Літньому саду, коли той зарисовував одну зі статуй [77, с. 564]. У центрі плесканки І. Сошенко, зображений справа, розглядає малюнок Т. Шевченка. Фрагментарно показані дерево та обриси постаменту вдало доповнюють розповідний характер композиції. Окрім того, кожна зі сценок замикається віночками з різноманітних рослинних мотивів (розет, дзвінків, пуп'янків, що є своєрідною візиткою майстра), які підкреслюють яскраву декоративність предмета, а мотиви «вовчих зубів» вгорі на шийці та внизу на круглій підставці дещо видовжують плесканку, надаючи їй стрункішої форми. Легко декоровані досить ве-

ликі вуха глиняного виробу, а ряди крапок «розвантажують» дещо перенасичену двобічну композиційну структуру.

На ювілейній художній виставці до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка (Київ, Москва, 1964) експонували багатофігурні скульптурні композиції іншого косівського майстра Василя Аронця (1936—1994) («І виріс я на чужині [...]» (1963), «Мені тринадцятий минало [...]» (1963), позначені м'якою пластичністю та яскраво вираженою декоративністю [106, с. 258]. Ще через рік митець створив тарілку з ритованим погруддям Т. Шевченка в центрі. Погляд Кобзаря спрямований в далечінь (подібне зображення бачимо на фотографії 1858 року) [6]. Домінуючі цеглясто-білі кольори освіжає віночок з «підков» та піврозеток яскравого зеленого кольору, а завершальним акцентом у декорі є геометричний орнамент з кривульок і крапок, ритований напис «1814—1964». З косівських майстрів Надія Вербівська, онука П. Цвілик, на цю виставку представила тарілку «По діброві...» (1964), розписану ангобами та вкриту поливою⁶, а Михайло Кікоть — скульптуру «Наймичка» (1963) [106, с. 261, 267].

У 1937 р. теракотові погруддя Т. Шевченка створювали невідомі гончарі Закарпаття. Ю. Лащук зазначав, що одне з них із Сільця Іршавського р-ну, за підписом «МТР» було власністю О. Терпай [73, іл. 22]. Відомо, що в 1936—1939 рр. в майстерні Миколи Литвицького, що діяла в цьому селі, працювало 6—8 майстрів, зокрема Я. Професор, А. Ваш та декілька гончарів з с. Власова (тепер — Вільхівка) [73, с. 14].

Шевченківська тематика яскраво звучала і в гончарному мистецтві Бойківщини. Так, у 1930-х рр. до образу Т. Шевченка звертався гончар з Миколаєва Львівської обл. Антін Вінявський. На тлі плакети овальної форми він пластично зобразив погруддя поета у смушевій шапці та кожусі (це робота 1936 р. виконання; її Музей НТШ закупив у 1937 р.), побудоване на грі цеглястого й білого кольорів та зеленої поливи, що є тлом [9]. Зелений колір передає оптимістичний настрій поета, погляд якого спрямований в далечінь. Миколаївському гончареві Іванові Вінявському Ю. Лащук «припи-

Іл. 12/а, б. Михайло Угринок. Плесканка. 1961 р., с. Кути Івано-Франківської обл. НМНМГП

сував» виготовлення дзбанків із антропоморфними зображеннями, риси деяких із них нагадувала образ поета⁷ [75, с. 87].

⁷ Ю. Лащук називав його Іваном, проте на плакеті є напис «Антін Вінявський» [75, с. 87].

⁶ За твором Т. Шевченка «Тополя».

Іл. 13. Василь Аронець. Таріль «Тарас Шевченко». 1964 р. м. Косів Івано-Франківської обл. ІФОХМ

Іл. 14. Антін Вінявський. Плакета «Тарас Шевченко». 1936 р., м. Миколаїв Львівської обл. МЕХП

Хоча півпостать чоловіка з вусами, шапкою на голові та в кожусі, в основі якої форма дзбанка (h — 34, d — 19 см), вкритого жовто-зеленою поливою, авторства Миколи Сім'яновича з Миколаєва, представляє скульптурний портрет Т. Шевченка, проте рис схожості виявлено небагато [58]. Водночас цей предмет є оригінальним зразком антропоморфного посуду 1930-х років.

Головними особливостями іншого подібного виробу є чіткіша пластика образу Кобзаря та розпис, побудований на контрасті білого (як тла) й брунотно-го (оздоблення шапки, коміра, гудзиків, очей, брів,

вусів) кольорів [36]. Нижня частина цього предмета, як і попереднього, декорована кількома рядами штампованих квадратів, що створюють узор з перепланих стрічок.

У Старій Ропі (колишній присілок Старої Солі, що на Львівщині) упродовж 1930-х і до початку 1940-х рр. місцевий гончар Микола Суслович (1904—1979), окрім посуду (горщиків, мисок, дзбанків, глечиків) та свічників, у гіпсових формах виготовляв невеликі «поглейтовані» плакети з рельєфними зображеннями Т. Шевченка та І. Франка, які користувалися великим попитом у населення, особливо на ярмарках⁸.

Зазначимо, що кераміку зі зображенням Т. Шевченка виготовляли не тільки народні майстри — її масово тиражували на фарфорових та фаянсових заводах і фабриках України, особливо упродовж 1911—1914 рр., коли відзначали 50-річчя від смерті і 100-річчя від дня народження Кобзаря. Йдеться про випуск великої кількості сувенірів, плакеток, медалей, посуду, скульптур із зображенням геніального поета.

Окремі предмети почали з'являтися ще за життя Кобзаря. Так, у 1860-х рр. серед асортименту Межигірської фаянсової фабрики були сувенірні фаянсові тарілки зі зображенням поета. Вони однакові за розміром, композиційною схемою й рельєфним оздобленням, водночас вирізняються різнокольоровою поливою — зеленою, синьою, брунотною на денцях та білою на берегах. Тарілки часом вкривали одним кольором, здебільшого зеленим [33] та синім [55; 101, кн. II, с. 170]. Згідно з записами Інвентарної книги НМІУ, їхнім автором, ймовірно, був майстер-модельєр Семен Шевченко, селянин із Ново-Петрівців тодішньої Київської губернії, який там працював з 1851 р., а тарілки з портретом Шевченка, очевидно, створював упродовж 1861—1862-х рр. за фотографією поета 1859 року. Цей майстер також моделював тарілки зі зображенням Д. Гарібальді, П. Куліша і М. Костомарова⁹.

⁸ ПМА. Експедиція на Старосамбірщину (1998 р.). Записано 24.06.1998 р. від сина гончаря Сусловича Івана Миколайовича (1934 р. н.). Ціоправда, поки що жодного з виробів гончаря у музеях України та приватних збірках не виявлено.

⁹ Висловлюю вдячність завідувачці відділом науково-дослідного відділу декоративно-ужиткового мистецтва НМІУ Ользі Івановій за цю інформацію.

Наприкінці XIX ст. на Будянському фаянсовому заводі в (тепер смт Харківської обл.) було виготовлено серію полумисків, береги яких прикрашали портрети Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Котляревського і В. Короленка, обрамлені картушами. На денцях виробів містилися краєвиди та окремі побутові сценки в техніці підполив'яного друку [105, с. 368]. Учасниками великої Ювілейної виставки 1964 р. в Києві та Москві були деякі майстри заводу, зокрема Микола Ніколаєв, Юрій Пиманкін, Борис П'янида, Раїса Тимін з мальованими вазами «Ювілейна» й «На панщині» [106, с. 246—247].

У 1939 р. у техніці декалькоманії майстри Київського експериментального кераміко-художнього заводу, зокрема учень Михайла Жука Олександр Сорокін, здійснювали розписи горняток (погруддя Кобзаря поміж гілками) та великих ваз (погруддя в овалі, довкола «килим» з дрібних розеток) [102, с. 16—17]. О. Сорокін був співавтором (разом із Володимиром Лапіним) ще двох предметів (лікерник «Наша дума, наша пісня...», ваза «Свою Україну любіть, любіть її...»), які експонували на згаданій виставці. Тоді ж було виставлено й вироби інших майстрів цього заводу, зокрема Оксани Жникруп (скульптура «Така її доля», 1963), Галини Зак (ваза «І на оновленій землі врага не буде супостата...», 1964), Ярослави Козлової, Марфи Тимченко (ваза «Хлюпочуться качаточка», 1964), Володимира Кравцевича (ваза «І мене в сім'ї великій...», 1964), Віри Павленко (таріль «Соловейко в темній гаї сонце зустрічає», 1964; кофейний сервіз «Ще треті півні не співали»; 8 предметів, 1964) та інших [106, с. 243—250]. О. Жникруп є і автором скульптурних композицій «Катерина» (1964) і «Назар Стодоля» (1965; у співавт. із В. Щербиною).

У 1930-х рр. на Довбиському фарфоровому заводі, що на Житомирщині, серійно виготовляли горнятка з портретом Т. Шевченка (образ узятий з фотографії 1859 р.), обрамленого віночком з розеток і листків. 1940 р. у переліку асортименту заводу значилися вази художника Олександра Яроша «Т.Г. Шевченко» з поясным портретом поета, мотивом «дерева життя», ілюстрацією до твору «Гайдамаки» [103, кн. I, с. 137], а 1950 р. — сервізи за мотивами творів Т. Шевченка [34].

1937 р. подібні за формою до виробів Довбиського заводу горнята з зображенням Т. Шевченка (як

Іл. 15. Микола Сім'янович. Дзбан. 1930-ті рр. м. Миколаїв Львівської обл. Приватна збірка Р. і Т. Лозинських

Іл. 16. Микола Сім'янович. Дзбан. 1930-ті рр. м. Миколаїв Львівської обл. НМЛ

Іл. 17. Семен Шевченко. Тарілка. 1861–1862 рр. Межигірська фаянсова фабрика. НМІУ

Іл. 18. Тарілка. 1950–1955 рр. Баранівський фарфоровий завод. МЕХП

Іл. 19. Тарілка. Поч. 1960-х рр. Баранівський фарфоровий завод (Житомирська обл.). БОКМ

на фото 1859 р.) розмальовував Павло Іванченко (старший), який працював на Полонському фарфоровому заводі [56]. Попри ідентичність зображення поета за допомогою друку, предмети різняться мальованими композиційними елементами, зокрема фоном, подачею в овалі, мотивами гілочок.

Серед масової продукції Баранівського фарфорового заводу Житомирської обл. 1930-х рр. дослідники називають ювілейні кубки з портретом Кобзаря [103, кн. I, с. 273]. Поєднання декалькоманії і ручного розпису застосовано в оздобленні тарілки 1950–1955 рр., на денці якої найпопулярніше зображення поета — в шапці та кожусі, обрамлене золотистим орнаментом [10]. Святковий настрій для композиції створює гірлянда з рослинних мотивів у яскравих кольорах. На початку 1960-х рр. завод великим тиражем випускав тарілки у техніці декалькоманії з портретом молодого Шевченка у тричвертному повороті. Золотисте окантування тарілки композиційно підтримується таким же написом під погруддям [2; 30].

Майстри цього підприємства представили широкий спектр робіт шевченківської тематики на виставку 1964 р.: Іван Відько (таріль «Шевченко-солдат», 1963), Андрій Діброва (тарілка «Катерина», 1964), Василь Ковальчук (ваза з портретом поета, 1963) [106, с. 243–244].

Особливими формами та розписами відзначалася продукція фарфорових заводів у Коростені Житомирської обл. (авторські роботи Леоніда Коцюбинського (ваза «Кобзар»), Миколи Старченка (ваза «Ювілейна», 1964), Івана Ткаченка (тарелі «На панщині пшеницю жала...», «...Громадою обух сталить», «Перебендя», 1963) [106, с. 244, 248–250], Городниці Житомирської області (Тамара (скульптура «Кобзар») і Олександр (скульптура «Бандуристи», 2 предмети, 1964) Крижанівські).

До ювілею геніального українця було приурочено чайний сервіз В. Нарікяна, де на кремовому тлі п'яти предметів автор зобразив профільне погруддя Кобзаря червоного кольору, а відчуттю святковості сприяє напис прізвища портретованого золоченням [103, кн. I, с. 210].

З діяльністю Васильківського майолікового заводу пов'язана творчість Михайла Денисенка, який з 1949 р. працював майстром, а згодом упродовж тридцяти років головним художником на цьому під-

приємстві. На згадуваній виставці 1964 р. продукцію заводу представляли його твори: тарелі «Портрет Т. Шевченка» (1961), «Мене там мати повивала» (1964), тарілки «Великий Кобзар» (1964), «Караюсь, мучусь, але не каюсь» (1964), теракотові бюсти (1964) [106, с. 264]. На виставці були роботи й інших майстрів, зокрема Віктора Бірюкова — ювілейні кубки (1964) [106, с. 260], а також Валерія і Надії Протор'євих — вази «Мені аж страшно, як згадаю оту хатинку край села...» (1963), «Мені тринадцятий минало...» (1963, 1964), «На панщині» (1964), горнятко «Йшли дівчата», тарілка з портретом поета (1964).

В центрі тареля М. Денисенка «Наша дума, наша пісня» (1985) у традиційній позі зображено козака Мамаю, який підібгав під себе ноги. В руках він тримає бандуру, а позад нього висить рушниця. Обрамлення з гілочок та напис з вірша Т. Шевченка на берегах виробу посилюють декоративний акцент композиційної схеми [104, с. 10].

Шевченківську тему у своїх творах відображав Омелян Железняк (1909—1963), який з 1946 р. працював в Експериментальних майстернях художньої кераміки Інституту архітектури Академії будівництва і архітектури УРСР (Київ). Серед його творів — тарілки «Заповіт», «Бандурист», «Лілея» (всі — 1961) із підполив'яним розписом, а також багатофігурні скульптурні композиції-ілюстрації до творів Т. Шевченка, зокрема «Мені тринадцятий минало» (1949, 1961), «Гонта з синами» (1956), «Сон» (1961) [72, с. 18—19]. Так, в останній «введено» аж сім персонажів, які вкриті однією поливою й поміщені на невеликій підставці [107, с. 599]. Трансформації образів Шевченкової «Хустини» спостерігаємо у скульптурній групі «Прощання з козаком». На думку М. Юр, пластичні ілюстрації «до поетичних творів з «Кобзаря» відзначаються безпосередністю мислення, лаконізмом художньої мови, яскравою образністю з підкресленими рисами характеру персонажів, гармонійним колористичним звучанням» [107, с. 599]. Тут, як і в анімалістичній скульптурі, проявляються виразні психологічні характеристики персонажів [91, с. 311].

Композиційна врівноваженість форми при насиченому кольоровому вирішенні є характерними рисами виробів Федора Олексієнка (Київ), зокрема скульптур із шевченківською темою. Йдеться, зо-

Іл. 20. Федір Олексієнко. Скульптура «Кобзар». Поч. 1970-х рр. Київ. НМНАПУ

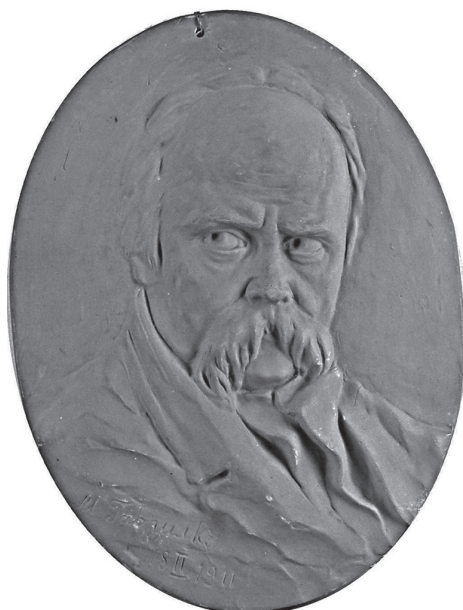

Іл. 21. Федір Олексієнко. Скульптура «Кобзар». Поч. 1970-х рр. Київ. НМНАПУ

крема, про два варіанти статуеток із двох фігур, коли герої сидять [41] і стоять [42], що є своєрідною ілюстрацією поезій Т. Шевченка — зображення сліпого бандуриста і хлопчика-поводиря з усіма їхніми атрибутами (бандура, сумка через плече, палиця, шапка з грішми тощо). Особливостями змалювання цих фігур є не лише скрупульозна пластика, а й їхні

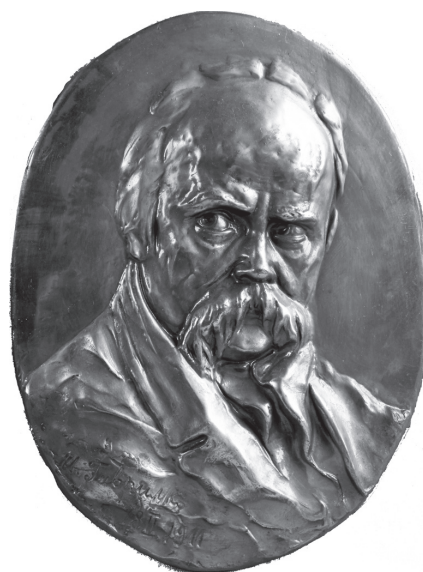
Іл. 22. Тарілка. Поч. XX ст. Фабрика І. Левинського у Львові. МЕХП

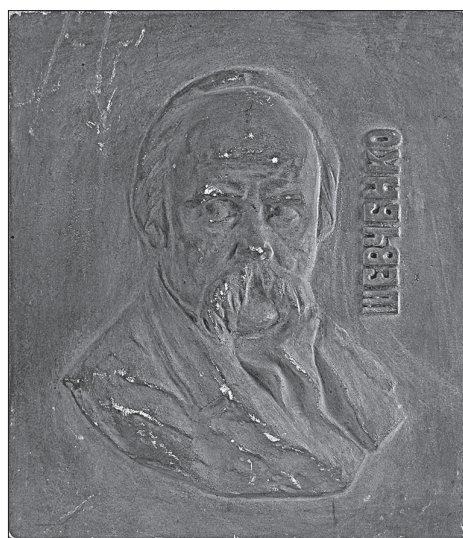
Іл. 23. Михайло Гаврилко. Плакета «Тарас Шевченко». 1911 р. Фабрика І. Левинського у Львові. МЕХП

психологічні характеристики. Важливою є роль колористики — в темну брунатно-цеглясто-зелену гаму введено плями білого кольору.

До шевченківської теми неодноразово звертали-ся учні керамічних шкіл і технікумів (Межигір'я, Макарів Яр, Кам'янець-Подільський, Одеса, Миргород, Опішне, Глинськ), які створювали образи на площинах тарілок, куманців, у формах статуеток тощо. Кольоровими глинками розписано профільне зображення Кобзаря на куманці, не вкритому поливою, що надавало виробу особливої м'якості композиційного звучання та кольорового наповнення (збір-

Іл. 24. Михайло Гаврилко. Плакета «Тарас Шевченко». 1911 р. Фабрика І. Левинського у Львові. Приватна колекція Тараса Лозинського

Іл. 25. Михайло Гаврилко. Кахля. 1911 р. Фабрика І. Левинського у Львові. МЕХП

ка директора Опішненської профтехшколи І. Бойченка (1888—1959)) [1, арк. 182].

1911 р. датована тарілка у виконанні студента Миргородської художньо-промислової школи (тепер — Миргородський державний керамічний технікум ім. М. Гоголя) Якова Корнацького (поет у шапці та кожусі, зображений по пояс — за автопортретом 1860 р.); береги виробу прикрашені смугою орнаменту геометричного характеру [103, кн. I, с. 41].

Понад сорок зображень, датованих 1903, 1927, 1928 рр. українського поета у різних матеріалах (гіпс; фарфор, бісквіт), виконав скульптор Федір

Балавенський (1864/1865—1943), випускник Миргородського художньо-керамічного технікуму (1922—1930) [83, с. 6—7].

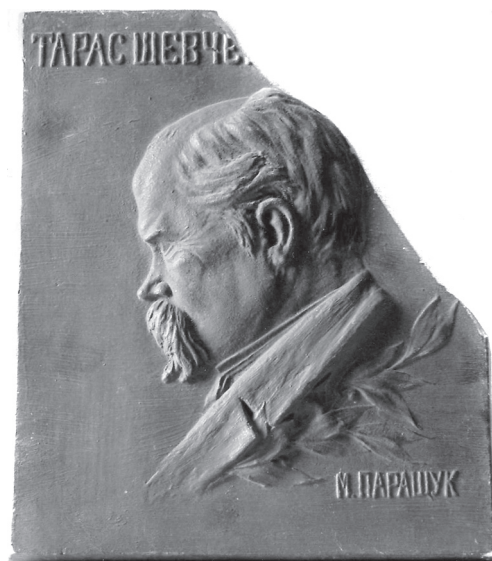
У кінці 1920-х — на початку 1930-х рр. один із студентів Межигірського художньо-керамічного технікуму куманець прикрасив портретом Т. Шевченка, спіралеподібними мотивами, кривульками та вихровою розеткою [101, кн. II, с. 183]. Зазначені мотиви та контраст кольорового наповнення дещо оживляють застиглу подачу образу.

До ювілею Шевченка тарілку з його зображенням у молодому віці (за автопортретом 1840 р.; береги оздоблено «віночком» з дрібних розеток та рожевою гамою відтінків) 1939 р. виконав випускник Глинської керамічної школи (1919), а згодом викладач Межигірського художньо-керамічного інституту (1929—1931) і художник київських підприємств Павло Іванченко (1898—1990), який працював у техніці декалькоманії та надполив'яного розпису [102, с. 64—65]. Він автор двох ваз із погрудним портретом також молодого поета, вази з його ж по статтю на набережній Неві у Петербурзі; на четвертій вазі — композиція за поемою «Варнак» [48]. На одному з горняток, які декорував Іванченко, портрет Шевченка в овалі з білим фоном, обабіч кольорові гілки (за фотографією 1859 року).

Руку вмілого художника вбачаємо в розписі вази 1953 р., виготовленої в Миргородському керамічному технікумі (художник В. Приймак) [101, с. 190]. Тут і вдалий вибір форми, що відповідає ювілейному предметові, і скрупульозна декалькоманія портрета, замкненого рельєфним обрамленням, і святково-урочистий напис (рядки «Заповіту»), і відповідна колористика — перевага білого, голубого й золотистого кольорів.

Керамічні вироби початку XX ст. із шевченківською тематикою, створені на фабриці Івана Левинського у Львові, підкреслюють здобутки скульптурного відділу, де виготовляли медалі, плакети, бюсти з образами поета. Там же продукували й тарілки та пласти з портретами інших видатних діячів, зокрема Б. Хмельницького, Б. Грінченка, Ю. Федьковича, Т. Костюшки, Ф. Шопена, яких малювали І. Труш, О. Новаківський, М. Сосенко, О. Лушпинський та інші художники [84, с. 27—28].

Серед виробів фабрики виокремимо тарілку (в основі зображення відомий автопортрет 1860 р.),

Іл. 26. Михайло Паращук. Плакета «Тарас Шевченко». 1911 р. Фабрика І. Левинського у Львові. МЕХП

Іл. 27. Михайло Паращук. Плакета «Тарас Шевченко». 1911 р. Фабрика І. Левинського у Львові. МЕХП

композиційна схема й оздоблення якої побудовано на контрасті білого (фону) та чорного (друку) кольорів [11]. Довкола країв тарілки смужка червоної глини, що нагадує золотисте обрамлення.

Декілька предметів із зображенням Т. Шевченка виконав різьбяр і скульптор вказаної фабрики (на той час, коли жив у Львові) Михайло Гаврилко (1882—1920), який відомий і як автор одного з проєктів пам'ятника поетові на конкурсі в Києві (1913). З юних літ М. Гаврилко вважав Шевченка для себе найбільшим авторитетом. Глибшому зацікавленню життям і творчістю Кобзаря сприяло знайомство і

Іл. 28. Андрій Павлось. Бюст «Тарас Шевченко». 1920—1940-ві рр. Фабрика С. Литвиненка «Око» у Львові. МЕХП

співпраця з Опанасом Сластіоном, першим ілюстратором Шевченкових «Гайдамаків». Митці зустрілися 1900 р. в Миргородській художньо-промисловій школі, де навчався (1899—1904). Захоплення О. Сластіона «Кобзарем» (зокрема, виданим у Празі) Т. Шевченка, якого художник вважав «новим провідником» та «духовним батьком», «розумним і добрим радником» передалося і М. Гаврилкові, а Шевченкіана згодом стала провідною темою його життя і творчості [71, с. 21]. Образ поета він увічнив у барельєфах, горельєфах, плакетах, медальйонах, погруддях, пам'ятниках.

Відомо також, що у Санкт-Петербурзі М. Гаврилко вчився у Володимира Беклемішева, автора декількох погрудь Т. Шевченка (гіпс, 1898; білий мармур, 1899, садиба Х. Алчевської, Харків). 1890 р. на замовлення Василя Тарновського для його музею Беклемішев створив скульптуру поета у повний зріст.

На початку XX ст. М. Гаврилко виконав погруддя Т. Шевченка у Седневі Чернігівської обл., 1914 р. — у Косові. 1911 р. до 50-ліття смерті поета скульптор спорудив пам'ятники поета на Буковині та Гуцульщині [71, с. 12, 13, 39].

На двох однакових теракотових плакетах засобами пластики досить виразно та динамічно подано погруднє зображення поета у тричвертному повороті вправо; риси обличчя (зморщене чоло та виразний погляд, різко спрямований вліво) підкреслюють творчу думку поета. Зліва внизу майстер помістив ритований авторський напис: «М. Гаврилко. 18. II. 1911», на звороті є штамповані написи: «І. Левинський, м. Львів»¹⁰ [12; 13]. На фабриці великим тиражем випускали не лише теракотові, а й гіпсові та металеві плакети [58]. Подібний образ поета бачимо на барельєфі з тонованого гіпсу, де немає овалного каркасу, а лише плавні лінії голови та грудної частини зображеного [100, т. 2, табл. XVI (5)]. Дещо по-іншому образ Т. Шевченка вирішено на ще одному барельєфі М. Гаврилка з погруддям поета у профіль із різною висотою ліній (його репродукували на листівках, зокрема у видавництві «Надія», Болехів, 1911 р.) [71, с. 167; 108, т. 2, с. 21].

Автор дослідження про життя і творчість М. Гаврилка Роман Коваль опублікував цілу низку плакет-медальйонів, виконаних у різних матеріалах. Згадаймо й рельєфне зображення поета, що поміщено в центрі лицьової виповнювальної кахлі 1911 р. М. Гаврилка: кахля вкрита ангобом, справа вгорі рельєфний напис «Шевченко» [47]. Вдалося з'ясувати, що зразком для всіх цих робіт (плакет, кахлі та барельєфів) була фотографія 1860 р., на якій Т. Шевченко разом із Г. Честахівським. М. Гаврилко був також автором погруддя з гіпсу, тонованого білою фарбою (поет з непокритою головою, різко повернутою в бік; 1905) [100, т. 2, табл. XVI (6)], а також «Тарас Шевченко в смушевій шапці» (1910 ?) [71, с. 162].

Відомо, що в різний час з 1899 по 1919 р. у скульптурному відділі, окрім М. Гаврилка, працювали також М. Паращук, С.-Р. Левандовський, В. Кузнецов та інші [84, с. 27]. Автором двох гіпсових плакет різної форми (овальної та прямокутної), але з однаковими образами Т. Шевченка (у профіль та з короткою лавровою гілочкою біля коміра піджака) є Михайло Паращук (1878—1963). На одній плаке-

¹⁰ 1938 р. до музею НТШ надійшли разом із групою виробів цієї фабрики зі збірки нотаріуса з Винник, що поблизу Львова, письменника та громадського діяча, дійсного члена НТШ (з 1926 р.) Володимира Левицького (псевдонім — Василь Лукич) (1856—1938) після його смерті.

ті (тонування брунатного кольору) вгорі — рельєфний напис друкованими літерами: «ТАРАС ШЕВЧЕНКО», внизу — «М. ПАРАЦІУК»¹¹ [14], на іншій (овальній) немає жодних написів [15].

На початку XX ст. на фабриці випускали й пам'ятну медаль, виконану у металі, з рельєфними написами «1814—1861» і «ТАРАС ШЕВЧЕНКО» по краях [86, с. 151].

Наприкінці XIX ст., співпрацюючи з фабрикою І. Левинського, польський скульптор Станіслав-Роман Левандовський виконав погруддя Тараса Шевченка (1892—1893 рр.), яке згодом було тиражоване в гіпсі й теракоті. Одне з них, гіпсове 1894 р., зберігається в Науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАНУ у Львові. В 1912 р. гіпсове погруддя в глибокій задумі [86, с. 152] створив Василь Лисик (1886 — перед 1914), творча праця якого розпочалася в Стрию.

У 1920—1940-х рр. керамічну пластику в Галичині проектували С. Литвиненко, А. Павлось, А. Коверко, О. Кульчицька та інші митці [85, с. 184]. Слід згадати й про невелике (21,8 x 13,2 x 10,3 см) теракотове скульптурне погруддя Кобзаря (модель скульптора А. Павлося) [16], створене на фабриці «Око», яку заснував Сергій Литвиненко. Це тип так званої настільної скульптури з округлою основою та невисокою ніжкою, що своєю вишуканою формою дещо нагадує гуцульські свічники («поставники»), на яку «насаджено» невелике погруддя з написом імені та прізвища поета на прямокутній площині.

1935 р. скульптурний портрет художника з теракоти виготовив український і чеський майстер Михайло Бринський (1883—1957), а перед тим ще й були гіпсові його погруддя (1916, 1921). Попри традицію погрудного портретування, він 1938 р. з глини виліпив статую поета в молодості («Шевченкографік»), показавши його з папкою малюнків на фоні Літнього саду в Петербурзі [63, с. 509].

1951 р. цілу низку теракотових погрудь видатних осіб, зокрема й Т. Шевченка, виготовив Яків Чайка (1918—1995) зі Львова. Його монументальне погруддя поета є одним з кращих зразків реалістичного мистецтва того часу. Скульптор, відповідно до свого задуму, передав велич і душевний спокій українського генія. Емоційне враження від вдалої ком-

Іл. 29/а, б. Зеновій Береза. Плесканка «Думи мої, думи мої». 1961 р., Львів. МЕХП

позиції (голова поета ледь повернута вправо, а рисами обличчя передано творчий задум) доповнює й лискована поверхня теракоти [17].

Як уже зазначалося, увага митців до Кобзаря значно посилилася у 1960-х рр., коли відзначали 100-річчя від його смерті (1961) і 150-річчя від дня народження (1964). Це відображено у каталогах ви-

¹¹ Аналогічна зберігається у фондах НМЛ [37].

Іл. 30. Петро Лінинський. Тарілка «Яворівська мати». 1963 р., Львів. МЕХП

Іл. 31. Петро Лінинський. Плакетка «Т. Шевченко в молодості». 1964 р., Львів. МЕХП

Іл. 32. Іван Марчук. Плакетка «Я до школи... Носити воду школярам». 1963 р., Київ. МЕХП

ставок з докладною інформацією про кожен виріб народного майстра чи професійного митця.

На початку 1960-х рр. на Львівській кераміко-скульптурній фабриці масовим тиражем випускали предмети із шевченківською тематикою, в тому числі й жовтополив'яну плесканку Зеновія Берези з рельєфним погруддям Кобзаря та написом «Думи мої, думи мої... / 1861—1961» [18]. Цій же даті присвятив свою ювілейну вазу Іван Малишко (Львів), на якій зобразив погруддя поета, бандуриста і напис «1814—1961» [7].

На площині теракотової плакети (h — 3, d — 20 см) «Яворівська мати» (1963 р.; назва авторського повторення 1964 р. — «Нічого кращого немає...») відомий збирач кераміки, реставратор та митець Петро Лінинський (1920—2003) образи матері та дитини підсилив словами з вірша Шевченка «У нашім раї на землі», написаного Кобзарем на засланні у 1849 р.¹²:

*«Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитятком малим»*

М'яка пластика фігур обумовлена округлою формою виробу, а елементи одягу та вишивка, характерні для Яворівщини, як і локальні особливості іграшки (дерев'яний коник) в руках дитини, значно розширюють характеристику образів [19]. П. Лінинський — автор теракотових барельєфів «Т. Шевченко в молодості» та «На панщині пшеницю жала» (1963) [38], «Юний Шевченко», «Нічого кращого немає...» (1964). Останні дві було представлено на виставці 1964 р. в Києві [106, с. 269].

Прикметно, що до образу поета П. Лінинський звертався неодноразово та в різних матеріалах, наприклад, у різьбленні на дереві (1961 р.; поет зображений у повен зріст і з книгою у лівій руці та ручкою в правій), техніці гальванопластики (мідна плакетка d — 15,5 см; 1964; напис «1814 — Т. Шевченко — 1964») [20], що було приурочено до 150-ліття від дня народження Кобзаря. Ще одним із авторів, який цікавився шевченківською тематикою і працював у гальванопластичі, є Степан Драчик (Львів), який 1973 р. виконав прямокутний пласт, де погруддя Т. Шевченка показане у тричвертному повороті [21].

¹² Ймовірно, ліричність образів і певні нотки ностальгії пояснюються тим, що твір написаний на засланні в укріпленні Раїм.

Професійні керамісти зі Львова, Києва, Одеси, Миргорода та інших міст також були учасниками ювілейної художньої виставки 1964 року. Більшість творів зберігається в музеях Львова, що спонукає докладніше схарактеризувати ці пам'ятки. Йдеться про вази, тарелі, тарілки, пласти різноманітної форми та скульптурні портрети поета, а також окремі пам'ятки-ілюстрації до його творів з гончарної глини, фаянсу, кам'яної маси та шамоту.

Оригінальне мистецьке вирішення шевченківської теми запропонував Іван Марчук (Київ), зокрема на керамічних плакетах. На одній з них, теракотовій, бачимо контурну постать хлопчика, який схилювся під тягарем відер на коромислі. Фігурне зображення доповнене словами: «Я до школи... Носити воду школярам» (слова із вірша «Якби ви знали, паничі...») [106, с. 269; 22]. Друга, вкрита брунатною поливою, є ілюстрацією того ж самого твору поета та супроводжується зображеннями трьох дівчат і цитатою «Сестри, сестри, горе вам, мої голубки молодії...» [23].

Інша кийська майстриня, учасниця виставки 1964 р., Оксана Грудзинська, на тарелях (діаметр до 40 см) зобразила героїв творів Т. Шевченка («Катерина», «На панщині пшеницю жала...», «Ярина» (всі — 1963), «Росли у купчіді, зросли...» (1964) [106, с. 263]. У цьому ж році вона виконала таріль «Заповіт» (1964), де образ бандуриста доповнила останніми рядками з цього вірша. Зелено-жовта барва додає оптимізму та впевненості в майбутнє. Якщо у попередньому творі бандурист зображений у фас і дивиться на глядача, то постать бандуриста на іншому тарелі ніби зливається з його краями, а сам музикант зображений у творчому пориві, що виражається закритими очима; невеликі мазки жовтого кольору підкреслюють динамічність композиції («Бандурист», 1961). Головним мотивом тареля «Рече та стогне Дніпр широкий» (1963) є розлога верба, яка розкинула гілки по усій площині виробу [100, т. 2, табл. XV (1, 2, 6, 7)].

На згаданій виставці 1964 р. були вироби близько двадцяти майстрів професійної кераміки зі Львова, більшість яких працювала на Львівській кераміко-скульптурній фабриці, деякі були викладачами Львівського інституту декоративно-прикладного мистецтва (тепер — Львівська національна академія мистецтв). Так, Борис Горбалюк на великих тарілках створив образ Кобзаря та проілюстрував один із його

Іл. 33. Іван Марчук. Плакета «Сестри, сестри, горе вам, мої голубки молодії...». 1963 р. МЕХП

Іл. 34. Борис Горбалюк. Таріль «Тарас Шевченко». 1963 р. Львів. МЕХП

Іл. 35. Борис Горбалюк. Таріль «Гайдамаки». 1963 р. Львів. МЕХП

Іл. 36. Іван Самотос. Пласт «Думи мої, думи...». 1963 р., Львів. МЕХП

Іл. 37. Іван Томчук. Таріль «Думи мої, думи...». 1961 р., Львів. МЕХП

Іл. 38. Іван Томчук. Таріль «Катерина». 1963 р. Львів. МЕХП

головних творів — поему «Гайдамаки». Наприклад, образ поета у військовому одязі на тарілці «Тарас Шевченко» (1963) побудований на поєднанні трьох

площин у пастельних кольорах. Використання вільного мазка різної величини посилює емоційну наповненість образу, композиції притаманний чіткий ритмічний уклад. Гострота думок підкреслюється геометричним орнаментом із смугою зигзагів [24].

Монументально представлено постаті героїв поеми «Гайдамаки» (1963) на іншій тарілці Горбалука. Погруддя трьох чоловіків із вилами та косами в руках окреслено м'якими контурними лініями чорної поливи, що акцентують площини білого, вохристого та брунатного кольорів [25]. Подібна композиційна схема наявна в розписі вази з такою ж назвою (1964) [100, т. 2, табл. XV (5)].

В основі композиції Івана Самотоса «Думи мої, думи...» трикутна форма з плавними заокругленнями в кутах, профільне рельєфне зображення Кобзаря, мотив свічки та невеликі сценки-ілюстрації його творів з силуетами фігур [26].

На великому тарелі (1961; h — 5, d — 42 см) Івана Томчука з такою ж назвою технікою розпису вдало поєднано центральний образ поета у вишиванці в профіль та додаткові елементи-символи (вітряк, церква, хатинки, пліт із горщиками та віночок з розеток та листків), укладені колом [27].

Привертає увагу й тарілка «Катерина», на якій зображено постать жінки з дитиною на руках. Фігури відзначаються виразними динамічними рисами й скупю декоративністю [28]. Про це підтверджують фон тарілки, що складається з двох основних площин сірої і білої, та лінії-прориси, співзвучні з рядками з поеми Т. Шевченка «Катерина»:

*«Реве, стогне хуртовина,
Котить, верне полем».*

Засобом димленої кераміки та виразною пластичною мовою Михайлові Кордіяці вдалося передати динамічність образу сліпого Кобзаря у скульптурі «Перебендя» (1963) [29] з однойменного твору поета:

*«Перебендя, старий, сліпий — Хто його не знає?
Він усюди вештається, Та на кобзі грає».*

Окрім названих керамістів, на ювілейній виставці експонували свої роботи Тарас Порожняк (настінна плита з шамоту «Гамалія»), Петро Маркович (плитка «Учітеся, брати мої...»), Зеновій Береза (ювілейні ваза і куманець, рельєф «Бандурист»), Любомир Лесюк (настінний пласт «Бандурист»), Ярослав Захарчишин (барельєф «Катерина»).

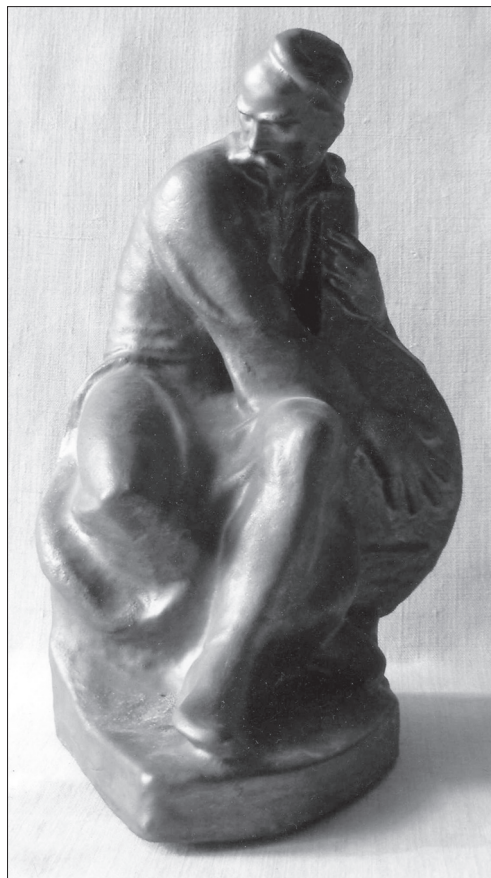
Авторами бюстів і скульптур Т. Шевченка та героїв його творів («Бандурист», «Наймичка», «Катерина», «Мати», «Варнак», «Гайдамаки») були: Володимир Башло, Володимир Грузина, Михайло Кордіяка, Ярослав Захарчишин та інші. Цілу скульптурну групу з десяти фігур виконала Марнетта Левканян, ілюструючи поему «Сон».

1964 р. на цій же виставці Ярослав Мотика (Львів) представляв тарілку «Бандурист», а 1980 р. створив скульптурний портрет Т. Шевченка у димленій кераміці. Автором оригінальних керамічних пластів «Шевченко-художник», «Учітеся, брати мої», «Шевченко в казематі», «Єретик», «Перебендя» (1980-ті) є Юрій Віктюк, який тоді жив і працював у Львові та інші майстри кераміки [30].

З 1990-х рр. у керамічній пластиці активно працює Микола Вакуленко з Ялти (Крим), який став автором багатьох теракотових фігурок — героїв творів Т. Шевченка [109].

Серію декоративних тарелів з постаттю поета, зокрема «Шевченко-художник», «Шевченко-поет» (2009), а також понад 30 тарелів (d — 62 см; 2010) за мотивами збірки поетичних творів «Кобзар» виконав Петро Печорний (Київ). У їх декорі відчутні глибинні національні зв'язки, де важливими є національні символи (калина, тополя, соловей, зозуля, кінь, хата, церква, вітряк, ангел, дівчина, Козак-Мамай тощо), звичаї та обряди українців. Виразність образної мови обумовлена гармонійним зіставленням текстів з мотивами-символами, підсиленими емоційністю колоритного звучання. 2012 р. за серію цих керамічних предметів П. Печорний став лауреатом Шевченківської премії.

Отож, у цій статті висвітлено особливості образу Т. Шевченка та загалом шевченківської тематики у декорі керамічних виробів другої половини XIX — початку XXI ст., виконаних різними техніками та засобами. В їх основі переважно розписи та пластика, що є своєрідними переспівами відомих автопортретів Т. Шевченка (здебільшого 1840, 1860, 1861-х рр.), фотографій та подій у його житті, наприклад, зустріч із І. Сошенком тощо. Наголошуємо на творчих підходах українських митців до створення образу українського національного генія, зокрема 1960-х рр., про що засвідчено в каталогах виставок (особливо 1964 р.), збірках музеїв та приватних колекціях Найпопулярнішим вважається зображення за фотографіями 1858—1860-х рр., автопортретом 1860 р. (Шев-

Іл. 39. Михайло Кордіяка. Скульптура «Перебендя». 1963 р. Львів. МЕХП

ченко в смушевій шапці та кожусі), рідше траплялися образи молодого поета, портретні характеристики яких нагадують автопортрет 1840 року. Різноманіття композиційних схем і технік оздоблення, вишуканість образної мови та колоритне звучання притаманні ілюстраціям до творів Кобзаря. На численних прикладах показано, що народні та професійні майстри ставилися до образу Шевченка з глибокою пошаною, намагалися уникати шаблонів, по-своєму осмислювали творчу спадщину українського генія.

Умовні скорочення

АІН НАНУ — Архів Інституту народознавства НАН України

БОКМ — Борщівський обласний комунальний краєзнавчий музей

ВОХМ — Вінницький обласний художній музей

ІФОХМ — Івано-Франківський обласний художній музей

ЛІМ — Львівський історичний музей

МГМЛ (ВОХМ) — Музей гончарного мистецтва ім. О. Луцишина, відділ ВОХМ

МЕХП — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

МКМ — Миргородський краєзнавчий музей

МНАПЛ — Музей народної архітектури та побуту у Львові

НДІЕЗ «П» — Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

НМІУ — Національний музей історії України

НМЛ — Національний музей у Львові ім. А. Шептицького

НМНАПУ — Національний музей народної архітектури та побуту України

НМНМГП — Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття

НМТШ — Національний музей Тараса Шевченка

НМУНДМ — Національний музей українського народного декоративного мистецтва

НТШ — Наукове товариство ім. Т. Шевченка

ПМА — Польові матеріали автора

РЕМ — Російський Етнографічний музей

ЦДІАУ, м. Львів — Центральний державний історичний архів України, м. Львів

1. АІН НАНУ. — Оп. 2. — Спр. 129. — Арк. 264.
2. БОКМ.
3. ВОХМ. КП 1869. К-161
4. ВОХМ. НДФ 1441.
5. ВОХМ.
6. ІФОХМ. КН 1502. К 95.
7. ЛІМ.
8. МЕХП. ЕП 47784.
9. МЕХП. ЕП 43109.
10. МЕХП. ЕП 49269.
11. МЕХП. ЕП 45295.
12. МЕХП. ЕП 45329.
13. МЕХП. ЕП 45330.
14. МЕХП. ЕП 45465/1.
15. МЕХП. ЕП 45464.
16. МЕХП. ЕП 45466.
17. МЕХП.
18. МЕХП. ЕП 68221.
19. МЕХП. ЕП 70273.
20. МЕХП. ЕП 70798.
21. МЕХП. ЕП 74916.
22. МЕХП. ЕП 70751.
23. МЕХП. ЕП 70752.
24. МЕХП. ЕП 70714.
25. МЕХП. ЕП 70715.
26. МЕХП. ЕП 70263.

27. МЕХП. ЕП 70772.
28. МЕХП. ЕП 73542.
29. МЕХП. ЕП 70738.
30. МНАПЛ.
31. МНАПЛ.
32. НІЕЗ «П». КВ 3341. К 825.
33. НМІУ. К-286.
34. НМІУ. К-1296.
35. НМЛ. 41379. НМК 959.
36. НМЛ. 49456. НМК 1369.
37. НМЛ.
38. НМЛ. КВ 51565. НМК 1564.
39. НМНАПУ. КС 6188.
40. НМНАПУ. КВ 264/16. КС 2543.
41. НМНАПУ. КВ 151/94. КС 949.
42. НМНАПУ. КВ 151/36. КС 951.
43. НМНМГП.
44. КМНМГП. Інв. № 3879. Кр. 675.
45. НМНМГП. КН 2984. Кр. 278.
46. НМНМГП. КН 8647. Кр. 2079.
47. НМНМГП. Інв. № 162. Кр. 121.
48. НМТШ.
49. НМУНДМ. К-560.
50. НМУНДМ. К-800.
51. НМУНДМ.
52. НМУНДМ.
53. НМУНДМ.
54. НМУНДМ.
55. НМУНДМ.
56. НМУНДМ.
57. Приватна колекція Андрія Цибка (Львів).
58. Приватна колекція Роксолани і Тараса Лозинських (Львів).
59. РЕМ. 625/9.
60. РЕМ. 3999.
61. ЦДІАУ, м. Львів. — Ф. 156. — Оп. 9. — Спр. 133. — Арк. 6, 8.
62. Барабаш Ю. Просторинь Шевченкового слова / Ю. Барабаш. — К. : Темпора, 2011. — 510 с.
63. Генералюк Л. М. Бринський / Л. Генералюк // Шевченківська енциклопедія. — Т. 1. — К., 2012. — С. 509.
64. Генералюк Л. Універсализм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Л. Генералюк. — К. : Наукова думка, 2008. — 544 с.
65. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (З проблеми символічної автобіографії та сучасної рецепції поета) / Г. Грабович. — К. : Критика, 2000. — 320 с.
66. Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я / Л. Данченко. — К. : Мистецтво, 1974. — С. 153.
67. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. Дзюба. — К. : Києво-Могилянська академія, 2008. — 718 с.
68. Клименко О. Гнідий Ф.І. / О. Клименко // Шевченківська енциклопедія. — Т. 2. — К., 2012. — С. 92—93.
69. Клименко О. Гончарі кінця ХІХ — початку ХХ ст. (Інноваційний напрям) / О. Клименко // Народне мистецтво. — 1999. — № 3—4. — С. 44.

70. Клименко О. Гончарство і Шевченко / О. Клименко // Шевченківська енциклопедія. — Т. 2. — С. 126—129.
71. Коваль Р. Михайло Гаврилко і стеком, і шаблею : Історичний нарис / Р. Коваль. — К. ; Вінниця, 2012. — С. 21. — (Вид. 2-е, випр., доповн.).
72. Крутенко Н. Спадщина О. Железняка / Н. Крутенко // Образотворче мистецтво. — 1984. — № 4. — С. 18—19.
73. Лащук Ю. Закарпатська народна кераміка / Ю. Лащук. — Ужгород : Закарп. обл. книжково-газетне вид-во, 1960. — Іл. 22.
74. Лащук Ю. Косівська кераміка / Ю. Лащук. — К. : Мистецтво, 1966. — С. 82.
75. Лащук Ю. Образ Т.Г. Шевченка в українській народній кераміці / Ю. Лащук // Народна творчість та етнографія. — 1961. — № 1. — С. 86.
76. Лащук Ю. Покутська кераміка / Ю. Лащук. — Опішне : Українське народознавство, 1998. — С. 69.
77. Л[ебединце]в П. Тарас Григорьевич Шевченко / П. Л[ебединце]в // Киевская старина. — 1882. — Июль. — С. 564.
78. Максимовичі М.О. та М.В. Лист Т. Шевченкові від 6.10.1859 р. / М.О. та М.В. Максимович // Листи до Тараса Шевченка. — К. : Наукова думка, 1993. — С. 137.
79. Міщанин В.Д. Північна група малих осередків гончарства Опішненського гончарного регіону другої половини XIX—XX століття (Історія. Етнографія. Персоналії) / В.Д. Міщанин // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. — Кн. 2: за рік 1994. — Опішне, 1995. — С. 469.
80. Міщанин В.Д. Північна група малих осередків гончарства Опішненського гончарного регіону другої половини XIX—XX століття (Історія. Етнографія. Персоналії) / В.Д. Міщанин : дисерт... канд. істор. наук. — Опішне, 2005. — С. 270 (Додатки. — С. 270).
81. Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненародженим» і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції / Є. Нахлік. — Львів : НАН України, Інститут Івана Франка, 2014. — 471 с.
82. Національний музей історії України : альбом : у 2-х т. / Н.Г. Ковтанюк, О.В. Іванова, З.О. Зразюк та ін. — К. : Мистецтво, 2012. — Т. 2. — С. 173—174.
83. Німенко А. Пам'ятники Тарасові Шевченку / А. Німенко. — К. : Мистецтво, 1964. — С. 6—7.
84. Нога О. Іван Левинський / О. Нога. — Львів : Основа, 1993. — С. 27.
85. Нога О. Іван Левинський архітектор, підприємець, меценат / О. Нога. — Львів : Центр Європи, 2009. — С. 184.
86. Нога О. Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940) / О. Нога. — Львів : Українські технології, 2001. — С. 151.
87. Овсійчук В. Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури / В. Овсійчук. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. — 416 с. : іл.
88. Пахаренко В. Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніальності поета / В. Пахаренко. — Черкаси : Брама-Україна, 2013. — 840 с.
89. Русов М. Гончарство у селі Опошні, у Полтавщині / М. Русов // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1905. — Т. VI. — С. 52.
90. Сакович І. Народна керамічна скульптура Радянської України / І. Сакович — К. : Наукова думка, 1970. — С. 33.
91. Сержант Л. Від ремесла до мистецтва / Л. Сержант // Народне мистецтво. — 2000. — № 1—2. — С. 311.
92. Січинський В. Гончарство Лівобережжя / В. Січинський // Нова хата. — 1937. — Ч. 8. — С. 5.
93. Склярєнко Г. Інтерпретація творчості Т. Шевченка в українському мистецтві XX століття / Г. Склярєнко // Слово і час. — 2014. — № 3 (639). — Березень. — С. 90—100.
94. Соколов Ю.М. Шевченко в народній творчості / Ю.М. Соколов. — К., 1940. — С. 6.
95. Станкевич М. Релігійні мотиви у графічних творах Тараса Шевченка / М. Станкевич // Мистецтвознавство '13. — Львів : Спілка критиків та істориків мистецтва ; Інститут народознавства НАН України, 2013. — С. 9—16.
96. Станкевич М. Художня кераміка / М.Є. Станкевич, Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай // Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів : Світ, 1992. — С. 77—85.
97. Тарас Григорович Шевченко в народному образотворчому мистецтві. Республіканська виставка. — К., 1940.
98. Ханко В. Мистецтво гончарів старої Полтавщини / В. Ханко // Український керамологічний журнал. — 2001. — № 2. — С. 26.
99. Чуйко Т. Малярські композиції Миколи Стороженка за мотивами творів Тараса Шевченка / Т. Чуйко // Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. — К., 2009. — № 2 (11).
100. Шевченківська енциклопедія : в 6-ти т. — Т. 1: А-В. — К. : НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. — 744 с.; Т. 2: Г-З. — К., 2012. — 760 с.; Т. 3: І-Л. — К., 2013. — 888 с. ; Т. 4: М-Па. — К., 2013. — 808 с.
101. Школьна О. Фарфор-фаянс України XX століття. Інфраструктура галузі, промислова та економічна політика, організаційно-творчі процеси / О. Школьна. — К. : День печати, 2013. — Кн. II. — С. 170.
102. Школьна О. Київський художній фарфор XX століття / О. Школьна. — К. : День печати, 2011. — С. 16—17.
103. Школьна О. Фарфор-фаянс України XX століття. Інфраструктура галузі, промислова та економічна політика, організаційно-творчі процеси / О. Школьна. — К. : Інтертехнологія, 2011. — Т. I. — С. 137.
104. Щербак В. Талант сказав слово в кераміці / В. Щербак // Народне мистецтво. — 1999. — № 1—2. — С. 10.

105. Щербак В.А. Шевченко Т. Г. у народно-декоративному мистецтві / В. Щербак // Шевченківський словник : у 2-х т. : Т. . Мол — Я. — К. : Головна редакція УРЕ, 1976. — С. 368.
106. Юбилейная художественная выставка, посвященная 150-летию со дня рождения Т.Г. Шевченко. Каталог. — К. : Мистецтво, 1964. — С. 258.
107. Юр М. Железняк (Залізник) Омелян Савелійович / М. Юр // Шевченківська енциклопедія : в 6-ти т. — Т. 2 : Г—З. — К., 2012. — С. 599.
108. Яців Р. Гаврилко М.О. / Р. Яців // Шевченківська енциклопедія. — Т. 2. — С. 21.
109. Олександр Савченко / Савченко Олександр // Вісті з України. — № 1 (1166). — 1 січня 1981 р. — С. 4 [vakulenko.ukrlife.org/05.htm]

Halyna Ivashkiv

SHEVCHENKIANA IN THE 19TH — EARLY 21ST CC. UKRAINIAN EARTHENWARE

The article analyzes the image of Taras Shevchenko and characters of his works in décor of folk and professional earthenware as well as ceramic items produced by porcelain and faience fac-

tories and plants. Major groups and types, composition schemes, motives, and decoration techniques of the given earthenware items have been identified. The author of the given paper puts particular emphasis on the fact that artists displayed their creativity in depicting the national genius, and highlights the artists' participation in the most renowned exhibitions.

Keywords: Taras Shevchenko, image, earthenware, composition, décor.

Галина Ивашків

ШЕВЧЕНКИАНА В УКРАИНСКОЙ КЕРАМИКЕ XIX — НАЧАЛА XXI СТОЛЕТИЯ

Анализируется использование образа Т. Шевченко и героев его произведений в народной и профессиональной керамике, а также в изделиях фарфоровых и фаянсовых заводов и фабрик. Определены основные типы и группы, композиционные схемы и мотивы, техники декора этих глиняных памятников. Акцентируется на творческих подходах мастеров к изображениям украинского национального гения, показано их участие в наиболее известных выставках.

Ключевые слова: Тарас, Шевченко, образ, керамика, композиция, декор.